

DOI: 10.31866/2616-7603.3.2.2020.221276

УДК 338.48-6:638.1(477+497.4)

ГЕОГРАФІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН АПІТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СЛОВЕНІЇ

Мар'яна Сеньків^{1а}, Мирослава Габа^{2а}, Анастасія Шевчук^{3а}¹ Асистент, кандидат географічних наук;

e-mail: mariana.i.senkiv@lpnu.ua; ORCID: 0000-0002-2146-3456

² Асистент, кандидат економічних наук;

e-mail: Myroslava.I.Haba@lpnu.ua; ORCID: 0000-0002-8642-8942

³ Студентка; e-mail: nastkashevch98@gmail.com; ORCID: 0000-0002-8515-4767^а Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

Анотація

У статті подано порівняльний аналіз географії та сучасного стану апітуризму в Україні та Словенії. Схарактеризовано сутність апітуризму та його значення для досягнення цілей сталого розвитку. Апітуризм є формою туризму, пов'язаною з бджільництвом як традиційною професією і продуктами бджільництва в екологічному, харчовому і медичному аспектах. За своєю суттю апітуризм є сталим, таким, що не виснажує ресурси, а сприяє їх збагаченню. Проаналізовано основні передумови розвитку, ринки та географію апітуризму України та Словенії. Україна є одним з основних виробників меду у світі. Найперспективнішими з регіонів України для розвитку апітуризму є Прикарпаття та Закарпаття, оскільки там бджільництво – це поширена галузь, пріоритетна та достатньо прибуткова. Словенія не відзначається значною кількістю вуликів і бджолярів чи значним виробництвом меду, але бджоли відіграють величезну роль у словенській культурі. Словенія є єдиною державою-членом Європейського Союзу, яка захистила свою рідну бджолу – карніольську, та однією з перших в Європі, хто заборонив використовувати пестициди, шкідливі для бджіл. Словенський мед має статус захищеної географічної вказівки. Відомими апітуристичними центрами в Словенії є: Любляна, Блед, Радовлиця, Лашко, Брда, Жировниця, Марибор, Водоле, Бохінь і багато інших, тобто села, міста, цілі регіони. Виявлено основні проблеми розвитку апітуризму в Україні. Вивчено досвід Словенії в розвитку апітуризму та визначено пріоритетні напрями розвитку апітуризму в Україні, де слід розвивати наявний потенціал апітуризму, зокрема забезпечити сприятливу нормативно-правову базу, створити регіональні програми розвитку апітуризму та бджільництва, захистити бджіл від пестицидів, надати статус географічної вказівки українському меду, зокрема закарпатському. Громадські організації мають вивчати міжнародний, зокрема словенський, і внутрішній досвід у галузі апітуризму, підготувати навчально-методичні матеріали, організувати навчання пасічників щодо надання послуг апітуризму та їх просування. Розроблено апітуристичний маршрут «Медовий шлях двох країн – України та Словенії». Для зростання зацікавленості

апітуризмом серед перспективних туристів слід розробляти нові апітуристичні програми та маршрути, зокрема не тільки внутрішні, а й міжнародні (наприклад, українсько-словенські).

Ключові слова: сталий розвиток; апітуризм; мед; бджільництво; Україна; Словенія

Вступ

У сучасному світі сталий розвиток країн, регіонів, спільнот є обов'язковою умовою їхнього економічного зростання. Туризм дедалі більше стає проєкотною галуззю, набуваючи форм сільського, зеленого, аграрного туризму тощо. Однією з таких форм є апітуризм, який за своєю суттю є сталим, таким, що не виснажує ресурси, а сприяє їх збагаченню. Апітуризм тісно пов'язаний з культурою і традиціями сільських спільнот, а його розвиток сприяє соціально-економічному відродженню сільської місцевості, забезпечує диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, створює нові робочі місця, що дуже актуально для України. Незважаючи на величезний потенціал, апітуризм в Україні розвивається повільними темпами, а тому поки що не є серйозною підставою досягнення сталості в економічному розвитку сільських місцевостей. Тому необхідно з'ясувати причини слабого розвитку апітуризму в Україні, вивчити передові практики апітуризму, зокрема Словенії, яку вважають світовим лідером апітуризму, та запропонувати можливі шляхи впровадження цих практик в українські реалії.

Мета статті – визначити проблеми, які є перешкодою для розвитку апітуризму, а отже, і сталого розвитку туризму в Україні загалом та можливих шляхів їх вирішення на основі вивчення досвіду Словенії – світового лідера апітуризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Апітуризм в Україні є відносно новим явищем, тому бракує досліджень і наукових публікацій із цієї тематики. Більшість авторів не розглядає в публікаціях апітуризм широко, як окремий вид туризму, а лише у контексті сільського, гастрономічного чи іншого туризму. Це поглиблює проблему нерозуміння сутності та принципів організації апітуризму, зокрема, і серед місцевих громад, які є основними рушіями розвитку апітуризму. Закордонні дослідження та наукові публікації з тематики апітуризму присвячені аналізу розвитку апітуризму на різних рівнях (і Європейського Союзу загалом), практичним аспектам розвитку апітуризму, наприклад, визначенню оптимальних зон для апітуризму з використанням багатокритеріальної оцінки в ГІС (Pantoj et al., 2017).

Методи та матеріали дослідження. Як і в туризмі загалом, у цьому дослідженні здебільшого використано якісну методологію. Зокрема, проведено огляд наявних наукових досліджень у сфері апітуризму, а також законодавства, статистичних даних і звітів. Застосовано метод аналізу документів, зокрема Закону України «Про бджільництво», звіту Європейської Комісії щодо ринку меду та ін. У результаті виявлено проблему застарілості чинного в Україні законодавства у сфері бджільництва та необхідність вивчення і перейняття європейського, зокрема

словенського, досвіду. З метою аналізу основних передумов розвитку та ринків апітуризму України й Словенії використано різні статистичні дані, зокрема Державної служби статистики України та Європейської Комісії, а також побудовано діаграми. Зроблено порівняльний аналіз передумов розвитку, ринків і географії апітуризму України та Словенії. Під час розроблення апітуристичного маршруту застосовано картографічний метод.

Виклад основного матеріалу

Апітуризм (назва походить від латинської назви бджоли – *Apis mellifera*) – це форма туризму, пов'язана з бджільництвом як традиційною професією та продуктами бджільництва в екологічному, харчовому і медичному аспектах (Woś, 2014). Заходи, які зараховують до апітуризму, охоплюють відвідування пасік, музеїв просто неба та бджолиних музеїв, де в туриста є можливість спостерігати за роботою бджоляра, методом виготовлення меду, його особливостями (включно з дегустацією різних видів меду), дізнатися про інші продукти бджільництва (пилки, бджолиний хліб, маточне молочко), подивитися, як живуть бджолині сім'ї. Апітуризм може розвиватися на основі вже наявних музеїв бджільництва та музеїв просто неба, але передусім пропозиції можуть сформувати власники пасік, бджільницьких господарств і ферм агро- та екотуризму з домашніми пасіками.

Апітуризм виконує декілька функцій:

- просвітницька функція – апітуризм популяризує екологічну діяльність, інформуючи туристів про величезну роль, яку бджоли відіграють у функціонуванні багатьох екосистем;
- туристична функція привертає увагу до специфіки природи та традицій регіону, особливо до роботи бджоляра й історії бджільництва;
- функція оздоровлення – просування природних методів лікування та продуктів бджільництва, які у разі правильного використання можуть замінити складні лікарські засоби.
- соціальна функція – апітуристична пропозиція дає змогу активізувати місцеву громаду через створення нових робочих місць, розвивати агротуристичні господарства та скористатися потенціалом знань і досвіду пасічників.

За допомогою опитувань, проведених у країнах ЄС та Україні, з'ясовано, що основними споживачами послуг апітуризму є діти та підлітки (54 %). Це пов'язано з виховною функцією апітуризму та тим, що багато господарств і пасік проводять заняття з біології, екології та історії бджільництва для шкільних груп. На другому місці за споживанням послуг апітуризму є індивідуальні туристи (43 %), які переважно приїжджають на пасіку для купівлі меду, а потім обирають додаткову діяльність, коли їм пропонують відвідати пасіку або взяти участь у семінарах. Третю групу споживачів становлять дорослі (3 %), зазвичай бджолярі, зацікавлені у воркшопах з оздоровлення пасік і бджільницьких господарств. Найбільше туристів приваблює купівля продуктів бджільництва, презентації для дітей і дорослих та відвідування пасіки.

Лідером на ринку апітуризму є Словенія, де цей вид туризму дуже приваблює як внутрішніх, так і іноземних туристів. За останні п'ять років динамічний

розвиток апітуризму спостерігався в Польщі, Німеччині, Чехії, Литві, Україні та Іспанії.

Передумови розвитку, сучасний ринок і географія апітуризму в Україні

Україна має значний невикористаний потенціал для розвитку апітуризму. Про це свідчить, зокрема, те, що Україна є другим після Китаю постачальником меду до країн ЄС і одним з основних виробників цього продукту у світі (рис. 1).

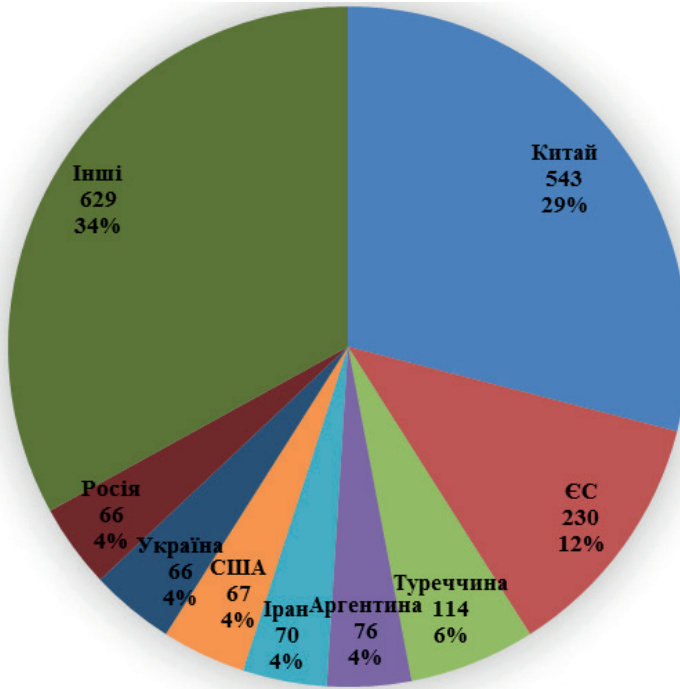

Рис. 1. Світове виробництво меду за країнами (1000 т), 2017 р.

Україна за підсумками 2019 р. експортувала 55,6 тис. тонн меду на суму понад 100 млн дол., що на 12,7 % перевищує показник 2018 р. Майже весь мед в Україні (97–98 %) виробляють приватні господарства, і тільки 1,3–1,8 % – сільгосппідприємства. У загальному обсязі виробництва меду в Україні найбільшу частку мають області: Полтавська, Кіровоградська, Житомирська та Вінницька, де стрімко розвивається бджільництво (Державна служба статистики України, 2019).

В Україні налічують майже 400 тис. пасічників, які утримують орієнтовно 4 млн вуликів. Є проблема підрахунків виробленого меду, кількості виробників і джерел походження меду. Власники домогосподарств не поспішають легалізувати свої пасіки та працювати офіційно, адже для цього необхідно пройти безліч інстанцій, щоб одержати «паспорт пасіки» та документи щодо зонування бджіл. Щодо Закону України «Про бджільництво», то чимало його положень є застарілими в сучасних умовах.

У кожній природно-географічній зоні України склався певний тип медозбору, чому сприяли певні кліматичні умови. Після тривалого еволюційного розвитку та під певним впливом діяльності людини в різних зонах сформувалися місцеві породи медоносних бджіл, а саме: карпатська, поліська та українська степова – усі вони потребують захисту від використання пестицидів. Карпатські бджолині сім'ї, яких здебільшого утримують у густонаселених районах, займають провідне економічне значення для галузі.

Найперспективнішими для регіонів України для розвитку апітуризму є Прикарпаття та Закарпаття, оскільки там бджільництво – поширена галузь, пріоритетна та достатньо прибуткова. Саме ці території України проводять велику кількість заходів, ярмарків і семінарів, що прославляють продукцію бджільництва. Наприклад, туристичний маршрут «Солодке Закарпаття» охоплює привабливу на апітуристичному ринку атракцію «Медовий дім» – перший музей меду в Україні. Проте загалом розроблених і впроваджених апітуристичних маршрутів в Україні мало.

Серед інших перспективних для розвитку апітуризму областей варто згадати Одеську (медовий агрокластер), Херсонську (фермерське господарство «Таврійський пасічник») та Рівненську (туристичний маршрут «Медове коло» з метою популяризації бортництва).

Передумови розвитку, сучасний ринок і географія апітуризму в Словенії

У порівнянні з деякими країнами ЄС Словенія не відзначається значною кількістю вуликів і бджолярів (рис. 2) (проте на 1000 мешканців Словенії припадає 5 бджолярів – найбільше в ЄС) чи значним виробництвом меду, але бджоли відіграють величезну роль у словенській культурі. У 2018 р. Словенія виробила меду на 10 % більше середнього показника за останні десять років, а саме 1 746 тонн; експортувала бджіл на суму 47 тис. євро (більше ніж втричі, як порівняти з попередніми трьома роками). У країні практично немає великого промислового бджільництва, а більша частина меду походить від дрібних пасічників з власним виробництвом (European Commission, 2020).

Традиційна словенська любов до бджіл, яка нерозривно пов'язана зі збереженням навколишнього середовища, передається від одного покоління до іншого. Школи, а також бджільницькі господарства мають гуртки бджільництва. Приблизно кожен з 200 людей у Словенії є бджолярем, і кількість бджіл значно перевищує кількість людей. Середній вік бджолярів у Словенії поступово знижується, оскільки чимраз більше молодих людей починає займатися бджолярством. Саме словенські бджолярі запропонували ООН оголосити 20 травня Всесвітнім днем бджіл. Словенія є єдиною державою-членом ЄС, яка захистила свою рідну бджолу – карніольську, та однією з перших в Європі, хто заборонив використовувати пестициди, шкідливі для бджіл.

Словенський мед на рівні ЄС має статус захищеної географічної вказівки. Пасіки зареєстровані, а мед перебуває під суворим контролем якості. Словенські АЖ-вулики є особливими завдяки зображенням бджолярів з кумедних побутових оповідань, забобонів, звичаїв і любовних мотивів, що є відмітною словенською етнографічною рисою. Вулики можна знайти навіть у центрі міста: на шкільних терасах або на даху одного з найважливіших культурних центрів краї-

ни. Міське бджільництво є частиною сталого розвитку, що сприяє збереженню та посадці дерев і нектарних рослин. Це сприяє самозабезпеченню та підвищує якість міського життя.

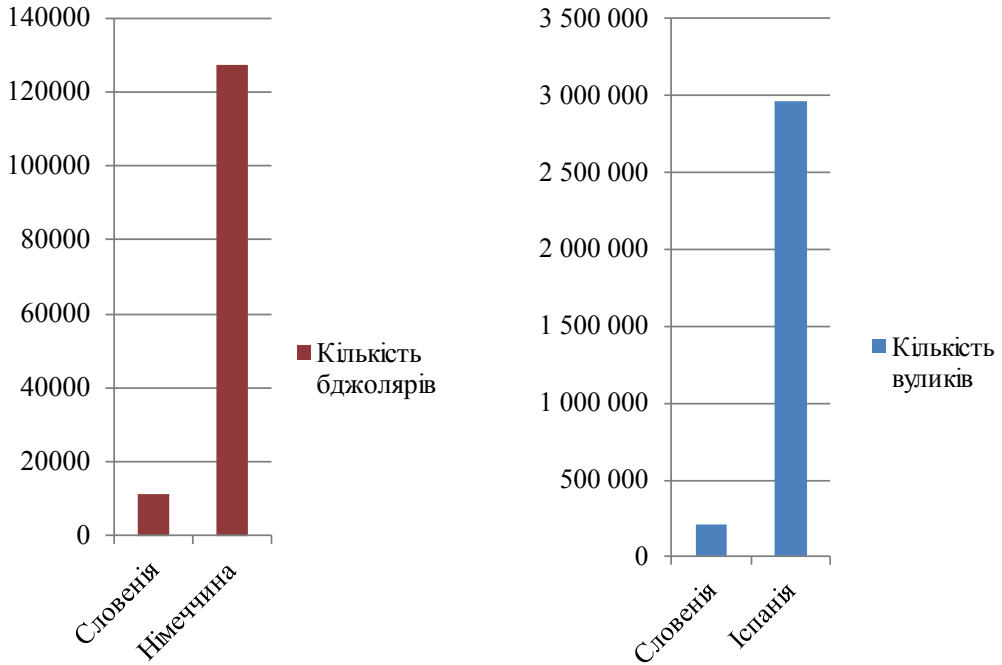

Рис. 2. Кількість бджолярів і вуликів у Словенії та інших країнах ЄС

У Словенії, одній з колисок бджільництва в Європі, можна спробувати мед, інші продукти бджільництва, традиційні медові напої та місцеві солодоці. У санаторіях та оздоровчих центрах можна скористатися медовим масажем та іншими процедурами. Від словенських бджолярів можна дізнатися про особливості життя карніольських медоносних бджіл, а також подихати повітрям з вулика. Можна спробувати себе у творчості з бджолиним воском, прогулятися тематичними стежками бджільництва та відкрити для себе виняткову спадщину бджільництва в музейних колекціях будь-якого регіону Словенії.

Словенія – перша у світі зелена країна за міжнародними стандартами «Green Destination» і одна з перших у світі країн, що пропонують інноваційні та сертифіковані форми апітуризму. Країна систематично перевіряє туристичні угоди, пов'язані з бджільництвом. Постачальники послуг класифікуються відповідно до строгих критеріїв. На підставі оцінки вони отримують знак з однією, двома або трьома бджолами (Šivic, n.d.).

Зараз у країні проводять безліч різноманітних заходів, пов'язаних із бджолами: від медового масажу, який розслаблює, і вдихання повітря у вулику до ночівлі у власній приватній cote (курінь, хатинка з вуликолежанкою - ред.). Рада туризму Словенії співпрацювала з місцевими фахівцями з бджільництва та ту-

ризму, щоб створити спеціальний чотириденний комплексний тур «Апітуризм», який об'єднує знакові туристичні місця, такі як Любляна й озеро Блед, з апітерapeutичними спа-процедурами, відвідуванням бджолиних ферм та інших пам'яток, пов'язаних з бджолами. Крім міст Любляна і Блед, відомими апітуристичними центрами в Словенії є також: Радовлиця, Лашко, Брда, Жировниця, Марибор, Водоле, Бохінь та багато інших, тобто села, міста, цілі регіони.

Розроблення українсько-словенського апітуристичного продукту

Пропонуємо розроблений тур «Медовий шлях двох країн – України та Словенії» для відвідання найцікавіших апітуристичних центрів України та Словенії. У програмі туру: ознайомлення з таємничим світом бджіл, пізнання секретів виробництва меду й іншої бджолоїної продукції, послуги апітерапії та супутні пізнавальні екскурсії. Тур є груповим (20 осіб), сезонним (з квітня по вересень), тематичним (програма охоплює основні апітуристичні міста, пасіки, оздоровчі «медові» центри, екоготелі, музеї меду тощо). Тривалість – 6 днів.

Маршрут туру (рис. 3): Львів – Луб'яна – Комарно – Розлуч – Чинадієво – Мукачево – Водоле – Марибор – Любляна – Радовлиця – Блед – Львів. Загальна протяжність маршруту – 2 278 км. Загальна вартість туру на 1 особу – 578 євро (17 316 грн).

Учасники туру відвідають такі апітуристичні об'єкти: української частини – пасіку «Медовий блюз» у селі Луб'яні, родинну пасіку в місті Комарні, пасіку «Медова» у селі Розлучі, музей «Медовий дім» у місті Мукачеві; словенської частини – маєток «Sunny Paradise» у селищі Водоле, родинний сад у місті Марибор, маєток «Полхов Градець» та компанію «Medex» у місті Любляна, музей бджільництва в місті Радовлиця, центр бджільництва у місті Блед.

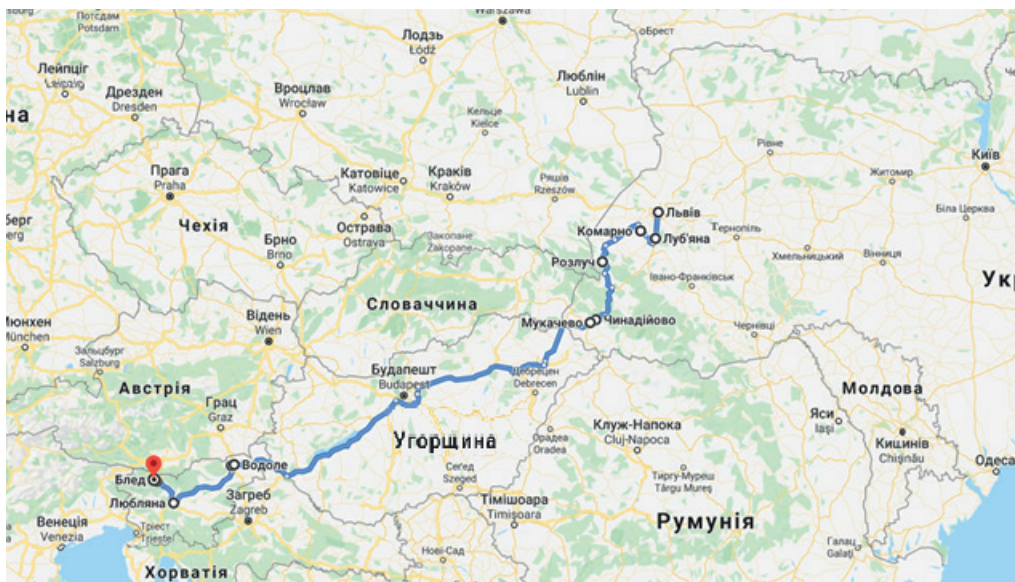

Рис. 3. Розроблений авторами туристичний маршрут
«Медовий шлях двох країн – України та Словенії»

Висновки

Апітуризм в Україні поки що має фрагментарний характер розвитку, а попит значно перевищує пропозицію, адже переважна більшість наявних пасік не пристосована для відвідування. Україні слід розвивати наявний потенціал апітуризму, зокрема, забезпечити сприятливу нормативно-правову базу і створити регіональні програми розвитку апітуризму та бджільництва. Одним з питань, яке варто задекларувати в Законі України «Про бджільництво», є підсилення контролю якості й безпеки меду та продуктів бджільництва, а також потрібно заборонити вирубку медоносних дерев (акації, липи тощо), захистити бджіл від пестицидів, надати статус географічної вказівки українському меду, зокрема закарпатському. Громадські організації (наприклад, «Братство бджолярів України») мають вивчати міжнародний, зокрема словенський, та внутрішній досвід у галузі апітуризму, підготувати навчально-методичні матеріали, організувати навчання пасічників щодо надання послуг апітуризму та їх просування. Для зростання зацікавленості апітуризмом серед перспективних туристів слід розробляти нові апітуристичні програми та маршрути, зокрема не тільки внутрішні, а й міжнародні (наприклад, українсько-словенські). Український апітуризм, базуючись на використанні успішного досвіду Словенії у цій галузі, може стати візитною картою нашої держави на міжнародному туристичному ринку. Розвиток апітуризму сприятиме сталому розвитку місцевих громад (як сільських, так і міських), відродженню традиційної української культури та зростанню іміджу України на світовому рівні, а світовий авторитет українського бджолярства сприятиме зростанню поваги до української культури загалом.

Список бібліографічних посилань

- Державна служба статистики України. (2019). *Виробництво меду та воску підприємствами у 2018 р.* <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- European Commission. (2020). *Honey Market Presentation*. <https://ec.europa.eu>.
- Pantoja, G., Gómez, M., Contreras, C., Grima, L., & Montenegro, G. (2017). Determination of suitable zones for apitourism using multi-criteria evaluation in geographic information systems: a case study in the O'Higgins Region, Chile. *Ciencia Investigacion Agraria*, 44(2), 139–153. <https://doi.org/10.7764/rcia.v44i2.1712>.
- Šivic, F. (n.d.). *Apitourism. A fusion of apiculture and travel in verdant lands*. Retrieved November 25, 2020 from http://www.czs.si/Upload/Apitourism_pp_66-67.pdf.
- Woś, B. (2014). Api-tourism in Europe. *Journal of Environmental and Tourism Analyses*, 2(1), 66–74. <https://www.researchgate.net/publication/277711666>.

References

- European Commission. (2020). *Honey Market Presentation*. <https://ec.europa.eu> [in English].
- Pantoja, G., Gómez, M., Contreras, C., Grima, L., & Montenegro, G. (2017). Determination of suitable zones for apitourism using multi-criteria evaluation in geographic information

- systems: a case study in the O'Higgins Region, Chile. *Ciencia Investigacion Agraria*, 44(2), 139–153. <https://doi.org/10.7764/rcia.v44i2.1712> [in English].
- Šivic, F. (n.d.). *Apitourism. A fusion of apiculture and travel in verdant lands*. Retrieved November 25, 2020 from http://www.czs.si/Upload/Apitourism_pp_66-67.pdf [in English].
- State Statistics Service of Ukraine. (2019). *Production of honey and wax by enterprises in 2018*. <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
- Woś, B. (2014). Api-tourism in Europe. *Journal of Environmental and Tourism Analyses*, 2(1), 66–74. <https://www.researchgate.net/publication/277711666> [in English].

GEOGRAPHY AND CURRENT STATE OF APITOURISM IN UKRAINE AND SLOVENIA

Mariana Senkiv^{1a}, Myroslava Haba^{2a}, Anastasiia Shevchuk^{3a}

¹ Assistant, PhD in Geography;

e-mail: mariana.i.senkiv@lpnu.ua; ORCID: 0000-0002-2146-3456

² Assistant, PhD in Economics;

e-mail: Myroslava.I.Haba@lpnu.ua; ORCID: 0000-0002-8642-8942

³ Student; e-mail: nastkashevch98@gmail.com; ORCID: 0000-0002-8515-4767

^a Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Abstract

The article provides a comparative analysis of the geography and the current state of apitourism in Ukraine and Slovenia. The essence of apitourism and its importance for achieving the goals of sustainable development are characterized. Apitourism is a form of tourism related to beekeeping as a traditional profession and beekeeping products in ecological, nutritional and medical aspects. At its core, apitourism is permanent, so it does not deplete resources, but contributes to their enrichment. The main prerequisites for the development, markets and geography of apitourism in Ukraine and Slovenia are analyzed. Ukraine is one of the main producers of honey in the world. The most promising regions of Ukraine for the development of apitourism are the Carpathian and Transcarpathian regions since beekeeping there is a widespread industry, a priority and quite profitable. Slovenia does not have a significant number of hives and beekeepers or a significant production of honey, but bees play a huge role in Slovenian culture. Slovenia is the only member state of the European Union to protect its native Karniolaska bee and one of the first in Europe to ban the use of pesticides harmful to bees. Slovenian honey has the status of a protected geographical indication. Famous apitouristic centers in Slovenia are Ljubljana, Bled, Radovlica, Laško, Brda, Zhirovnice, Maribor, Aquarius, Bohinj and many others, that is, villages, cities, entire regions. The main problems of development of apitourism in Ukraine are revealed. The experience of Slovenia in the development of apitourism is studied and the priority directions of the development of apitourism in Ukraine are determined. Ukraine should develop the existing potential for apitourism, in particular, provide a favorable regulatory framework, create regional programs for the development of apitourism and beekeeping, protect bees from pesticides, grant

the status of a geographical indication to Ukrainian honey, in particular, Transcarpathian. Public organizations should study international (in particular, Slovenian) and domestic experience in the field of apitourism, prepare teaching materials, organize training of sandstones in the provision of apitourism services and their promotion. The apitouristic route "The Honey Route of Two Countries: Ukraine and Slovenia" is developed. To increase interest in apitourism among promising tourists, it is necessary to develop new apitourism programs and routes, in particular, not only domestic, but also international (for example, Ukraine-Slovenian).

Keywords: sustainable development; apitourism; honey; beekeeping; Ukraine; Slovenia

